

# Türkiye'de Nüfus Plânlamasının İktisadî Kalkınma Şartları Bakımından Önemi\*

*Dr. Halûk Cillov*

İstatistik ve Tatbiki İktisat Profesörü

## I — GİRİŞ

Nüfusla iktisadî gelişme arasındaki sıkı münasebet, milletlerin nüfus politikalarına büyük ağırlık verilmesini gerektirmiştir. Hele İkinci Dünya Savaşından sonra, iktisaden az gelişmiş ülkelerde doğumların aşağı yukarı sabit kalmış olmasına mukabil, ölümlerin yeni tıbbî buluşlar sayesinde azalma temayülü göstermesi, nüfusun hızla artmasına sebep olmuştur. Halen dünya üzerinde takriben 3 milyar nüfus bulunmasına rağmen 45 milyarı besliyebileceği<sup>1</sup> söylendiği ve dünya nüfusu aşağı yukarı yılda yüzde 2 oranında arttığı halde, fazla nüfusa karşı cephe alan ülke ve bilginlerin sayısı gittikçe çoğalmaktadır. Öte yandan, milletlerin hayat seviyeleri yükseldikçe, doğurganlık nisbetleri düşmekte, diğer bir ifade ile otomobil kullanma zevki, bebek büyütmeğe tercih edilmektedir. Buna rağmen bazı ülkelerde nüfusun tehlikeli bir şekilde arttığı da müşahade edilmektedir.

Zamanımızda bir memlekette tabii nüfus artışı, iktisadî gelişmenin üstünde seyrettiği takdirde, o bölgenin aşırı nüfusa (over - populated) sahip olduğu söylenir. İktisaden geri kalmış ülkelerde, bu gelişmenin, halkın noksan gıda almaları neticesini doğurabileceği gibi, kalkınma halinde bulunan bölgelerde nüfusun hızlı artma keyfiyetinin gelişme çabasını kösteklediği ve hatâ ileri sanayi ülkelerinde bile aşırı nüfusun iktisadî ve sosyal

\*) Bu yazı, 26 - 28 Kasım 1964 tarihinde Ankara'da tertiplenen «Nüfus Plânlaması Semineri»nde verilen konferansın genişletilmiş metnidir.

1) Kaynak : «Family Planning» dergisi, London, 1964. Vol. 13, No. 1, s. 15.

bazı mahzurlar tevhit ettiği müşahade edilmiştir. Bu durum karşısında geri ülkelerde bir taraftan gıda maddeleri istihsalini arttırmaya, kalkınan ülkelerde demografik yatırımları çoğaltmaya ve ileri ülkelerde ise kaynakları zorlamaya girilmekle beraber, yavaş yavaş aile genişlemesinin tahdidine doğru gidildiği de bir vâkıdır.

Gerçi münferit aileler içinde nüfus tahdidine pek eskidenberi başvurulduğu şüphesizdir. Hattâ nüfusun sistematik olarak çoğaltmasını savunan Merkantilistler devrinde dahi, aksi fikirde bulunanlara rastlamak mümkün olabilecektir. Fakat nüfus kontrolünü belirli bir sistem dahilinde tavsiye eden ilk mütefekkirin Malthus olduğunda da ittifak vardır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda ise birçok ailelerde doğumların özel metodlarla azaltıldığı ve bu yüzden bazı cemiyetlerde nüfus artışının yavaşladığı tesbit edilmiştir. Bununla beraber 1945 den sonra birçok ülkelerde bebek sayısının şimdiye kadar, görülmemiş seviyeye yükselmiş olması, doğumların sistematik şekilde kontrolünü zarurî kılmış ve bu yoldaki çalışmalar hızla gelişmiştir. Maamafih bu kontrolün, aile ve nüfus plânlaması şekline inkılâbının pek kolay olmadığı söylenebilir. Terim üzerindeki anlaşmazlıklar, dini fanatik düşünceler, değişik iktisadî görüşler ve nihayet siyasî yatırım gayeleri, nüfus kontrolünün tatbikinin gecikmesinde rol oynamıştır.

Türkiye'nin de bu farklı görüşlerin tesiri altında bulunduğunu söylemek mümkün olur. Fakat unutmamak gerekir ki, türlü sebeplerle memleket nüfusunun artmasını tahdid etmek için ileri sürülen aile plânlaması metodlarına bugün sanıldığı gibi yalnız iktisaden geri kalmış veya kalkınma halinde bulunan ülkelerde değil, Amerika Birleşik Devletleri gibi en ileri sınaî ve dinî akideleri kuvvetli ülkelerde, nüfus hegemonyasını benimseyen bazı komünist cemiyetlerde bile yer verilmektedir. Gerçekten Amerika Birleşik Devletlerinde bir çeyrek asır önce, doğum kontrolundan bahsedilemez iken, bugün üç eyalet müstesna, bu yolda en ileri metodların tartışılıp tatbik edildiği bir ülke olmuştur. Keza katolikliğin payitahtı Vatikan'da nüfus kontrolü evvelce ağza alınmazken, şimdi bu yolda bazı tefsirlerde bulunulmağa başlanmıştır. Her yıl takriben 12 milyon kişinin dünyaya gözlerini açtığı komünist Çin'de 1956 da doğum kontrolundan lâf edilmezken, 1962 den sonra buna ait ilâç-

ların satış ve propagandasına geniş yer verilmeye doğru gidildiğini görüyoruz<sup>2</sup>.

Yukarıda işaret etmiş olduğumuz gibi, nüfus kontrolü düşüncesinin karşısında bulunulması sebeplerinden biri, bu terimin manası üzerinde tam bir fikir birliğine varılamamış olması noktasında toplanır. Bu sebeple ilk olarak terimler hususundaki görüşümüzü açıklamak icap edecektir.

Biz doğum kontrolundan, ailelerin istediği zaman ve dilediği sayıda çocuk yapabilme serbestiyetini anlıyoruz. Bu anlamı, doğum miktarlarının, Devlet tarafından kontrolü veya azaltılması yolunda mütalâa etmediğimizi belirtmek isteriz. Bu kontrol işi, doğumların plânlanması şeklinde tezahür edebileceği gibi, doğumların azaltılmasına matuf da olabilir. Her iki halde de fert, hareketlerinde yüzde yüz serbesttir. Ya, muayyen metodlarla çocuğun ana rahmine düşmesi önlenir ve plânlanmanın ilk safhası budur; veyahut da ikinci safhada dileyen kadınlar çocuklarını dünyaya getirmekten vazgeçebilirler ve hattâ kendilerini kısırlaştırabilirler<sup>3</sup>.

Doğumların kontrolü, aile bünyesi içinde, yeni gebelikleri önleyici tedbirlerin uygulanması ve bunların klinikler vasıtasıyla yayılması şeklinde tezahür ettiği takdirde, buna «aile plânlaması» diyoruz ve bu uygulamanın memleket içindeki heyeti umumiyesine «nüfus kontrolü» veya «plânlaması» adını veriyoruz.

Türkiye için mevzubahis olan, kontrol veya plânlanmanın birinci safhasıdır. Esasen nüfus artışını sür'atle yavaşlatmak için, kurtaj ve kısırlaştırmayı mubah gören kontrol usulü, dünyada Japonya ve Hindistan gibi mahdut birkaç ülkede uygulanmaktadır. Bu bakımdan, nüfus artış hızını yavaşlatmak maksadıyla dahi, plânlanmanın bu ikinci safhasının Türkiye için şimdilik karşısında olduğumuz yolundaki teknik hususu böylece belirttikten sonra, memleketimiz nüfusunun yapısını inceleyelim.

## II — TÜRKİYE NÜFUSUNUN YAPISI

Türkiye'yi bugün nüfusu hızla artan, hattâ (Arnavutluk müstesna) Avrupa'da en yüksek artış nisbetine sahip bir memleket ola-

2) Bak. H. Yuan Tien : «Birth Control in Mainland China». The Milbank Memorial Fund, Quarterly, July 1963, Vol. XLI, N. 3.

3) Kısırlaştırma erkekler için de mevzubahis olabilir.

rak zikredebiliriz. Nitekim Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı yüzde 3 e çok yakın bir oranda seyrederken, bu nisbet Fransa'da % 1, Belçika, Avusturya, İtalya ve İsveç'te % 0,5, Bulgaristan'da % 0,3, Federal Almanya'da % 1,2, Romanya'da % 0,9, İsviçre'de % 1,9, İspanya'da % 1, Yugoslavya'da % 1,1 ve İngiltere'de % 0,7 dir <sup>4</sup>. Dünyada bile — ufak memleketler ihmal edilecek olursa —, Türkiye'nin üstünde nüfus artışına sahip memleket olarak yalnız Suriye (% 4,8), Kamboçya (% 3,8), Milliyetçi Çin (% 3,7), Nikaragua (% 3,5), Dominik Cumhuriyeti (% 3,4), El Salvador (% 3,6), Irak, Venezuela, Filipinler ve Arnavutluk (% 3,3), Ekvador (% 3,2), Guatemala, Meksika ve Brezilya'yı (% 3,1) zikretmek mümkün olur.

Türkiye nüfusundaki artış oranı, 1950 den sonra hız kazanmaya başlar. Maamafih harp yıllarına tekabül eden 1940 - 45 devresi itibara alınmazsa, 1950 den önce de nüfusumuzdaki gelişmenin bir hayli hızlı olduğu söylenebilecektir.

### *Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler*

<i>Yıllar</i>	<i>Nüfus Miktarı (Bin)</i>	<i>Artış Oranı (%)</i>
1927	13.648	—
1935	16.158	21.3
1940	17.821	19.8
1945	18.790	10.7
1950	20.947	22.0
1955	24.065	28.2
1960	27.755	28.7

Nüfusumuzun 1950 den sonra hızla artmasına, memlekete giren muhacirler sayısında 1950 - 53 devresinde vuku bulan artışın tesiri olduğu muhakkaktır. Fakat 160 bin civarında tahmin ettiğimiz bu göçleri ihmal edecek olursak, artışın asıl sebebinin kaba doğum oranlarındaki hafif yükselme ile, ölüm oranlarındaki hızlı azalma noktasında toplandığını anlarız.

Elimizde Türkiye'nin doğum ve ölüm oranlarını gösteren sıhhatli istatistikler mevcut değildir. Bununla beraber bu yolda yapılan bir araştırma, memleketimizde 1935 den sonra, kaba doğum oranlarında devamlı bir artışa mukabil, ölümlerde bir gerilemenin

4) Kaynak : U. N. Demographic Yearbook, 1962.

mevcut olduğunu ortaya koymaktadır<sup>5</sup>. Aşağıda Türkiye'nin ham doğum ve ölüm oranları verilmiştir.

<i>Devre</i>	<i>Doğum Oranı</i> (Binde)	<i>Ölüm Oranı</i> (Binde)	<i>Doğumların</i> <i>Fazlalık Oranı</i>
1935 - 40	38.3	19.4	18.9
1940 - 45	37.1	27.2	9.9
1945 - 50	38.8	17.6	21.2
1950 - 55	42.2	14.1	28.1

Yukarıdaki rakamlardan Türkiye'nin tabii nüfus artışının, yani doğumlarla ölümler arasındaki farkın yüksek olduğu ve biraz önce bulduğumuz yıllık nüfus artış nisbetlerine çok yaklaştığı açıkça anlaşılır. Böylece bizde dış göçlerin ihmal edilebilecek derecede az olması, yıllık nüfus artışının münhasıran doğumlar ile ölümler arasındaki farka göre inkışaf ettiği hususunu doğrulamaktadır. Bu durumun ışığı altında, yukarıdaki rakamlardan aşağıdaki hususları yorumlamak mümkün olabilecektir.

1 — Türkiye'de 1000 nüfusa isabet eden doğumlar sayısı (kaba doğum oranı) oldukça yüksektir. Gerçi bu rakamlar kesin olmayıp, geniş ölçüde tahmine dayanmaktadır. Bununla beraber elimizde daha kesin istatistikler mevcut olmadığı için<sup>6</sup>, muhtemel hata payına rağmen, % 42 civarındaki doğum oranının, geri ülkeler için kabul edilen % 50 lik orana çok yaklaştığını söylemek mümkün olabilecektir<sup>7</sup>.

5) Doç. Dr. Kenan Gürtan tarafından yapılan bir araştırmaya ait bu rakamlar Ord. Prof. Dr. Ö. Celâl Sarc tarafından açıklanmıştır. Bakınız : Prof. Sarc : «Population trends in Turkey». Capital Formation and Investment in Turkey, İstanbul 1963. s. 60.

6) Bir ülkenin ekonomik statüsünü belirtmek hususunda beş orana müracaat edilmektedir :

	<i>Ölüm haddi</i>	<i>Doğum haddi</i>	<i>Çocuk ölüm haddi</i>	<i>1 - 4 yaşta ölüm haddi</i>	<i>Ortalama hayat süresi</i>
İleri ülkeler	10	16	20	1	70
Kalkınan ülkeler	14	30	70	20	50
Geri ülkeler	20	50	200	50	35

Kaynak : «Family Planning» London 1964, Vol. 13, No. 2, s. 34.

7) Population Council'in Türkiye'de nüfus planlaması hakkında hazırladığı raporda kaba doğum haddi binde 40 - 45, ve ölüm haddi binde 15 olarak tahmin edilmiştir.

Bakınız : Population Planning Program for the Republic of Turkey, s. 23.

2 — Türkiye'nin % 42 lik doğum oranı, Avrupa'nın rekor seviyesini teşkil etmektedir. Filhakika bizden başka en yüksek doğum haddine sahip Arnavutluğa ait nisbet  $\frac{00}{0}$  45 dir. Ondan sonra, Avrupa'nın yüksek doğum haddine sahip memleketler aşağıda gösterilmiştir <sup>8</sup>.

*Bellibaş Avrupa ülkelerinde doğum hadleri*  
(Binde)

Portekiz	24,5
Yugoslavya	22,6
İspanya	21,3
Hollanda	21,2
Polonya	20,7
İtalya	18,8
Avusturya	18,6
Batı Almanya	18,3
Fransa	18,2
İsviçre	18,1
Yunanistan	17,9
İngiltere	17,9
Romanya	17,5
Bulgaristan	17,4

3 — Doğum haddi, (1940 - 45 yılları istisna edilecek olursa) devamlı bir artış trendi göstermektedir. Meselâ 1945 - 50 devresinde  $\frac{00}{0}$  38,8 olan oran, 1950 - 55 devresinde  $\frac{00}{0}$  42,2 ye yükselmiştir. Oysa Avrupa'nın birçok ülkelerinde mezkûr devrelerde doğumlar aşağı yukarı sabit kaldığı gibi, bazılarında gerileme bile kaydetmiştir. Nitekim 1945 - 49 devresinde meselâ Danimarka'nın  $\frac{00}{0}$  21,6 olan doğum oranı, 1950 - 54 de  $\frac{00}{0}$  17,9 a, Finlandiya'da  $\frac{00}{0}$  27,0 den  $\frac{00}{0}$  22,8 e, İngiltere'de  $\frac{00}{0}$  18,8 den  $\frac{00}{0}$  15,9 a ve İsviçre'de  $\frac{00}{0}$  19,4 den  $\frac{00}{0}$  17,3 e gerilemiştir. Son on yıl içerisinde bu gerileme daha şiddetli olmuş ve meselâ Bulgaristan'ın 1950 de  $\frac{00}{0}$  28,2 olan doğum oranı 1960 da  $\frac{00}{0}$  17,8, Çekoslovakya'nın aynı yıllar zarfında  $\frac{00}{0}$  23,3 den  $\frac{00}{0}$  15,9 a, Fransa'nın  $\frac{00}{0}$  20,7 den  $\frac{00}{0}$  18,0 e, Yunanistan'ın  $\frac{00}{0}$  20,0 den  $\frac{00}{0}$  18,9 a ve Yugoslavya'nın  $\frac{00}{0}$  30,2 den  $\frac{00}{0}$  23,5 e gerilemiştir <sup>9</sup>.

8) 1961 yılına ait bu rakamlar için kaynak : Annuaire Démographique. Nations Unies, 1962, s. 491.

9) Rakamlar aynı kaynaktan alınmıştır.

4 — Doğum oranlarındaki yüksekliğe mukabil, gayri safi ölüm hadlerinin de bizde yüksek olduğunu görüyoruz. Gerçi bu rakamların da yüzde yüz kesin olduğunu kabul etmeye imkân yoktur. Lâkin mevcut oranlar, temayülü belirttiği gibi, başka memleketlerle de durumumuzu mukayese etmeye imkân vermektedir.

Ölüm oranları Türkiye'de 1935 den sonra azalma istidadı arzemesine rağmen, yine de en yüksek rakam kalmaktadır. Filhakika bizde 1950 - 55 devresinde 1000 nüfusa isabet eden ölümler sayısı (kaba ölüm oranı) 14,1 iken, aynı devrede Fransa'da ‰ 12,8, Belçika'da ‰ 12,2, Yugoslavya'da ‰ 12,4, Çekoslovakya'da ‰ 10,9, Batı Almanya'da ‰ 10,7, Yunanistan'da ‰ 7,2, İngiltere'de ‰ 11,7 ve İtalya'da ‰ 9,9 dur.

Binaenaleyh bizde ölümlerin fazlalığı, doğumların fevkalâde yüksekliğine rağmen, nüfusun daha şiddetli nisbette çoğalmasını önlemektedir. Bununla beraber nüfusumuz yine hızla artmaktadır. Bu itibarla Türkiye nüfusundaki gelişmenin daha ziyade doğumların tesiri altında bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

### III — NÜFUSUN İKTİSADÎ KALKINMA ŞARTLARIYLA İLİŞKİSİ

Türkiye'nin bugün aşırı nüfusa sahip olduğunu iddia etmek güçtür. Her ne kadar ekilip biçilen tarla arazisinde limite yaklaşıldığı doğru ise de, entansifikasyona gidildiği takdirde, hektar randımanının artacağı ve topraklarımızın daha fazla nüfus besleyebileceği bir hakikattir. Bu itibarla Türkiye nüfusunun bugüne kadar yükselmesinin Devletçe desteklenmesini, makûl sebeplere istinad ettiğini savunmak mümkün olabilecektir. Çünkü :

a) Nüfus tezayüdü askerî ve siyasî kudretimiz bakımından 1945 e kadar bütün dünyada olduğu gibi, politikamızın en üstün bir hedefi olarak mütalâa edilmiştir. Bu davranışa, diğer birçok ülkelerden farklı olarak, İkinci Cihan Harbinden sonra da devam edilmiştir.

b) Nüfusumuzun çoğalması, tabii kaynaklarımızın işletilmesi bakımından zarurî görülmüştür.

c) Ayrıca iktisadî gelişme inisiyatifini kuvvetlendirmek ve halkı muhafazakâr zihniyetten kurtarmak için de, nüfus artışı desteklenmiştir.

d) Nüfusumuzun artması, tatbik ettiğimiz tekniği modernleştirmek, iktisadî cihazımızı islah etmek ve kültür müesseselerinin kurulmasını hızlandırmak için, lüzumlu görülmüştür.

e) Nihayet nüfusumuzun çoğalmasına, memleketimizde içtimai iş bölümünü ileri götürmek ve ihtisası ilerletmek için de muhtaç bulunulmuştur.

Yukarıdaki düşüncelerin tesiri altında kalınarak 1927 den beri desteklenen nüfus politikası, müsbet semeresini vermiş, fakat büyüyen kütleinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşama seviyelerinin yükseltilmesi aynı derecede mümkün olamamıştır. Nitekim :

aa) Bugün memleketimizde okuma yaşında bulunan nüfusun yüzde 60 na, okuma yazma öğretmek mümkün olamamaktadır.

bb) Köylerin yüzde 53 ü ve kasabaların yüzde 55 i halâ işsizlikten mahrumdur.

cc) Nüfusun yüzde 69 u elektrikten faydalanamamaktadır.

dd) Doğan her 1000 çocuktan 165 i, bakımsızlık yüzünden bir yıl içinde ölmektedir.

ee) Nüfusun binde 25 i veremlidir.

f) Şehir konutlarının % 30 u oturulamıyacak halde, en büyük üç şehirdeki nüfusun % 30 u tek odalı evlerde yaşamakta ve gece-kondularda oturanlar sayısı 1,2 milyonu bulduğu gibi <sup>10</sup> meselâ yalnız Ankara şehrinde yaşayanların % 45 i belediye hizmetlerinden yoksun meskenlerde ömürlerini tüketmektedirler.

Bu itibarla artan nüfusun çeşitli iktisadî ve sosyal ihtiyaçları aynı oranda karşılanmadığı müddetçe, aşırı nüfus politikasının faydalı bir tatbikat olduğunu söylemek mümkün olamayacaktır. Gerçi haklı olarak akla ilk gelen, yatırımların artırılması, kaynakların zorlanması ve dolayısıyla fertlerin gelir seviyelerinin yükseltilmesi yoludur. Lâkin Türkiye gibi kaynak ve imkânları mahdut olan ülkelerde bu hususun kolay bir çözüm yolu olmadığı bilinen bir keyfiyettir. Bu sebeple toplumun daha iyi yaşama şartlarına ulaşması ve her doğan ferdin iktisadî ve sosyal imkânlardan aynı ölçüde faydalanması için, nüfus politikasının yeni bir düzen ve hedefe göre

10) Kaynak : Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s. 2.



ayarlanması zarureti ortaya çıkmıştır. İşte bu düşünceden hareket ederek Türkiye'nin nüfus meseleleriyle iktisadî kalkınma şartları arasındaki ilişkileri aşağıdaki noktalarda toplamak mümkün olur.

1 — Türkiye'nin gayri safî millî hasılası 1962 yılında (1961 fiyatlarıyla) 52,7 milyar lira olarak hesaplanmıştır. % 7 büyüme hızıyla bu rakamın 15 yıl sonra 145,3 milyar liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir<sup>11</sup>. Bu, millî gelirde % 175 bir artış ifade etmektedir.

Oysa aynı devre içinde nüfusumuzun yüzde 3 nisbetindeki artışı muhafaza edildiği takdirde 1962 yılında 1,790 lirada bulunan adam başına gayri safî millî hasıla (GSMH), 1977 yılında 3,200 liraya yükselecek, yani sadece % 78 bir artış gösterecektir. Demek oluyor ki, 15 yıllık devrede GSMH üç misline yakın bir artış gösterdiği halde, aynı devrede nüfusun hızlı artışı yüzünden kişilerin refah seviyesi iki mislinden bile düşük bir gerilemeye sahne olacaktır. Şu halde % 7 lik iktisadî kalkınma çabasının % 3 lük kısmının nüfusla massedilmesi yüzünden bakiye % 4 lük net refah artışı tahakkuk etse bile, bu rakamın, yılda ortalama % 3,3 nisbetinde artışla ilerleyen Batılı ülkeler ile aramızdaki mesafeyi kapamaktan çok uzak kalacağı aşikârdır.

2 — Nüfus miktarı büyüdükçe, ihtiyaçların da artacağı bilinen bir keyfiyettir. Ancak bu ihtiyaçlar, nüfusun yaşlara göre bölünüşünün derin izlerini taşır. Oysa nüfusumuzun yaşlar itibariyle bölünüşü de gayri müsait bir manzara arz etmektedir. Bu hal özellikle istihdam durumuna tesir icra eder.

1960 nüfus sayımı neticelerine göre, Türkiye nüfusunun takriben % 40 ını 15 yaşından küçük çocukların teşkil ettiğini görüyoruz. İktisaden faal olamayacak yaşta bulunan müstehlik zümresinin bu şekilde yaygın olması, haliyle faallerin yükünü ağırlaştırmakta ve dolayısıyla refah seviyesinin yükselmesini önlemektedir. Halen cari, binde 42 civarındaki doğurganlık oranı devam ettiği takdirde, çocuk sayısındaki bu hızlı artış, faallerin yükünü ileriki senelerde ağırlaştırmaya devam edeceği gibi, bu yüzden her yıl faaller arasına karışacak 600 bin civarındaki yeni işçilere, çalışabilecekleri işi yaratmak bir hayli güçleşecektir<sup>12</sup>. Üstelik bunların sayısı 1970 yı-

11) Kaynak : Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s. 35.

12) Bakınız, Prof. Sarc'ın adı geçen etüdü, s. 36 - 38.

linda 736 bine ulaşacağı kaale alınır, faal zümrenin yüzde 10 ci-varını kavrayan işsizler sayısının hergün biraz daha çoğalma tehlikesini yaratacağı anlaşılacaktır. Ayrıca hızlı nüfus artışının, tarım sektöründe mevcut olan takriben 2 milyon kişilik gizli işsizler sayısını arttıracığı ve bu halin istihdam seviyesini daha da bozacağı şüphesizdir. Bu durum önlenemediği, yani yüksek doğurganlık devam ettiği müddetçe yakın gelecekte memleketin iş gücü arzından sıkıntı çekilmesinin önüne geçilmesi çok müşkül olacak ve hattâ dış memleketlere iş gücü ihracı ile bu tazyiki yeteri derecede yavaşlatmaya yardımcı olamayacaktır.

3 — Fertlerin tüketim harcamalarının gelişmesinde, nüfus sayısındaki artışların büyük rolü olduğu bilinmektedir. Filhakika adam başına tüketim harcamasının yüksek olduğu ülkelerde, fertlerin de refah seviyeleri o nisbette yükselmektedir.

Türkiye'nin kalkınma plânının ilk beş yıllık tatbikat devresi için özel tüketim harcamalarının % 5,4 nisbetinde artacağı hesaplanmıştır. Oysa nüfus artışı % 3 olarak devam ettiği takdirde, adam başına tüketim harcamaları yılda yalnız % 2,4 lük bir artışa düşecektir. Gerçi Plân tatbikatının iki ve üçüncü safhalarını teşkil eden 1967 - 77 devresinde adam başına net harcamaların yılda % 3,3 artabileceği tahmin edilmektedir<sup>13</sup>. Fakat son on yılda ferdi tüketim harcamalarının yılda % 2,9 oranında çoğaldığı gözönünde bulundurulacak olursa, nüfus artışı yüzünden fertlerin harcamalarında içinde bulunduğumuz devrede, önemli bir artışla karşılaşılacağı ve hattâ ikinci devrede bile refah artışının çok cüz'î olacağı açıkça anlaşılmaktadır.

4 — Hızlı nüfus artışı, yatırım ve tasarruf miktarı üzerinde de olumsuz etkiler yaratacaktır. Gerçekten Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde yıllık % 7 kalkınma hızını sağlayabilmek için, yatırımların GSMH içindeki oranının 1962 yılında % 16,3 den 1967 de % 19,4 e çıkarılmasının derpiş edildiğini görüyoruz. Ancak aynı devrede carî kamu harcamalarının da % 14,4 den % 15,5 e yükseltilmesi zorunluğunda bulunmaktadır. Ayrıca yine aynı devrede carî dış ödeme açığının GSMH ya oranının % 4 den % 2,8 e düşürülmesi gayesiyle hareket edildiği için, gerekli yatırımların, daha geniş

13) Kaynak : Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s. 36 - 38.

ölçüde iç tasarruflarla finanse edileceği anlaşılmaktadır<sup>14</sup>. Oysa nüfus artışının şiddeti, tasarrufların payının düşük kalmasına sebep olmakta ve yatırımların artan oranının iç tasarruflarla finanse edilmesi mecburiyeti, tüketim harcamalarının belirli sınırlar içinde kalması sonucunu doğurmaktadır.

Öte yandan her yıl Türkiye'de dünyaya gözlerini açan takriben 900 bin kişinin beslenmesi için, büyük fedakârlıklar bahasına yapılacak yatırımların, demografik yatırımlar lehine, ekonomik yatırım sahalarına akmasını da önliyecektir.

5 — Türkiye nüfusunun takriben % 70 i köylerde yaşamaktadır. Öte yandan 1960 sayımına göre 15 ve daha yukarı yaşlardaki 12.993 bin faal nüfustan 9.737 bininin (% 75) tarım sektöründe çalıştığı tesbit edilmiştir. Ancak bu zümrenin 6,097 bini (% 63) yardımcı aile efradı olarak çalıştığı dikkate alınacak olursa, tarım sektöründe istihdam durumunun iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin yüksek nüfus artışı devam ettiği takdirde, iş gücü arzının da yüksek olması neticesi doğacak ve her yıl, Plân tatbikatına rağmen, iş gücü arzı, yaratılacak istihdam seviyesinin üstünde kalacağından tarım sektöründe mevcut gizli işsizlerin sayısı artacaktır. Ayrıca Türkiye'de ziraatte verimin düşük olması ve istihsalin geniş ölçüde hava şartlarına tâbi bulunması, mezkûr sektörde en yüksek çalışma mevsiminde bile mevcut 1 milyon gizli işsiz<sup>15</sup> şehirlere akımına ve buralarda açık işsizliğin ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Gerçi Plânın, 15 yıl içinde çeşitli sektörlerde 7,5 milyon insana iş bulma imkânını yaratacak şekilde uygulanmasına çalışılacağı şüphesizdir. Fakat buna rağmen nüfusun hızlı artışı devam ettiği ve özel tedbirler alınmadığı takdirde, istihdam meselesinin bütünüyle çözülmesi mümkün olmayacağı gibi, mahdut birkaç şehre yönelen akının yaratacağı ekonomik - sosyal problemlerin ağır tesirlerinden kurtulmak da kolay olmayacaktır.

Hızlı nüfus artışının şehirlerde yarattığı konut ihtiyacının karşılanamaması karşısında meydana çıkan gecekondu problemini ihmal etsek bile, toplumun sağlığı, çocukların eğitimi ve diğer devlet hizmetlerinin, gerektiği gibi sağlanması aksıyacaktır. Böylece hal-

14) Kaynak : Beş Yıllık Plân, s. 37.

15) Kaynak : Beş Yıllık Plân, s. 36.

kın refah seviyesi arttırılmadan Türkiye'nin kaynakları zorlanmış olacak ve katlanılan fedakârlığın yükü ağırlaşacaktır. Binaenaleyh Türkiye'nin besleyebileceği ve bilhassa medenî şekilde yetiştirebileceği miktarda nüfusa ulaşması için, herşeyden önce mükemmel bir iktisadî gelişmenin gerçekleştirilmesi lâzım gelir. Nüfusa sıhhatli ve prodüktif olmadan, iyi bir eğitim görmeden, refah seviyesini yükseltmeden ve iş gücünün tam ve müessir bir şekilde çalıştırılması imkânı sağlanmadan, Türkiye'de gerçek bir iktisadî kalkınmayı tahakkuk ettirmek kabil olamayacaktır.

#### IV — NÜFUS PLÂNLAMASININ GEREKTİRDİĞİ HEDEF

Nüfusla iktisadî gelişme arasında yukarıda incelediğimiz sıkı münasebet, Kalkınma Plânında nüfus politikasına büyük önem verilmesini gerekli kılmıştır. Bununla beraber büyük ülkelerin çok düşük hayat standartlarını yükseltmek ve genellikle halkımızın hayat seviyesini medenî memleketler seviyesine getirmek için, millî gelirden adam başına % 4 oranındaki gelişme hızının yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Gerçi, — yukarıda da işaret ettiğimiz gibi — Türkiye besleyebileceği nüfustan fazla insana sahip değildir. Dolayısıyla nüfusumuzun artması da, genel olarak terviç edilmektedir.

Lâkin fedakârlıkları gerektiren kalkınma çabasına rağmen, Türkiye'nin yakın gelecekte ağır sosyal ve ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmaması için, bu gelişme hızının yavaşlaması arzulanmaktadır.

Son 33 yıl içinde Türkiye nüfusu bir mislinden fazla çoğalmıştır. Gerçi 1927 ilâ 1960 yılları arasında nüfus artış hızı devreden devreye değişiklik arz etmiştir. Fakat nüfusun bugünkü yüksek doğurganlık nisbeti devam ettiği ve % 3 oranı gibi gayet yüksek artış hızı muhafaza edildiği takdirde, nüfusumuzun bir misli çoğalması için evvelce olduğu gibi 33 yıl beklemeye ihtiyaç kalmıyacak, hemen 20 yıl sonra 59 milyona ulaşılacaktır. Halbuki bu devrede bütün kaynak ve gücümüzü seferber etsek bile, halkın refahının aynı oranda yükseltilmesi mümkün görülmemektedir. Üstelik bugünün savaş teknolojisi ve savunma sistemleri karşısında münhasıran fazla nüfusa sahip olmanın fazla bir mana ifade etmediği hususunda da ittifak vardır. Bu şartlar altında, geniş bir zümre tarafından arzulanan, yüksek doğurganlık haddinin tedricî olarak yüzde 10 ci-

varında gerilemesi ve böylece meselâ 1985 yılında nüfusumuzun 59 milyon yerine sadece 51 milyonda kalmasıdır.

İlâve edelim ki, Türkiye'de doğurganlığın bir miktar azalması-  
nın çalışma çağındaki nüfus bakımından tesiri önemli bulunmıya-  
cağı halde, iktisadî gelişme meseleleri açısından faydaları çok bü-  
yük olacaktır. Bu bakımdan 1960 yılına kadar çok haklı sebeplerle  
kabul edilmiş olan, nüfusu mümkün olduğu kadar arttırma politi-  
kasına son vermek lâzım gelmektedir. İşte iktisadî gelişme hızının  
imkân nisbetinde yüksek olması ve kalkınma gayretlerinin iktisadî  
yatırımlara teveccüh etmesi için, fakir ülkelerin büyük kısmı, geli-  
ri arttırma çabası yanında, nüfus artışını yavaşlatmak, yani aile-  
leri yalnız kendilerine yük olmayacak sayıda çocuk yapmaya sevket-  
mek için uğraşmaktadırlar.

Doğurganlığın azaltılması şeklinde tecelli edecek olan bu gay-  
rete *doğum kontrolü* veya *aile plânlaması* diyoruz. Bu usulün uy-  
gulanması sayesinde hem «Allah vergisi» diye kabullenilen istek-  
siz doğumların sayısı azalacak, hem de tehlikeli yollardan gebeliği  
sona erdirmek için başvurulan tedbirler yüzünden bilhassa köyler-  
de çok sayıda can kaybının önü alınmış olacaktır.

Ancak bir taraftan doğumlar azaltılırken diğer taraftan ölüm-  
lerin de gerilemesi, belki nüfus artışındaki yavaşlama temposunun  
çok cüz'î kalması sonucunu yaratabilecektir. Bu itibarla aile plân-  
lamasının uygulanmasıyla doğurganlık azalışının, nüfusu azaltma  
yolundaki muhtemel etkisini fazla mübalâğa etmemek gerekir. He-  
le Türkiye gibi alışkanlık ve dinî inançların kuvvetli ve irfan sevi-  
yesinin düşük olduğu yerlerde doğurganlık seviyesini değiştirecek  
bir doğum kontrolü tatbikinin kısa bir süre içersinde kolay netice  
vermemesi de çok muhtemeldir.

Bu bakımdan ailelerin istedikleri sayıda çocuk sahibi olmalarını  
kolaylaştıran bir plânlanmanın tatbiki, hem aileleri besliyebilecekle-  
ri kadar çocuk edinme hürriyetine kavuşturacak, hem de iktisadî  
kalkınmanın, fazla çocuk yüzünden etkilenmesinin önü alınacak-  
tır.

Memleketimizde nüfus plânlamasına, bu demokratik usulün ışı-  
ğı altında karar verildiği takdirde, bunun hangi yollardan tahak-  
kuk ettirilmesinin gerektiği, beşerî faktörlerle ilgilenen idareci ve  
mütehassıslara düşen en önemli vazife olacaktır.